

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING DUNYOQARASHINI
SHAKLLANTIRISH**

Bahtiyorova Asila O'ktam qizi ¹

¹ Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi

baxtiyorovaasila18@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.05.2025

Revised: 30.05.2025

Accepted: 31.05.2025

KALIT SO'ZLAR:

boshlang'ich ta'lim,
dunyoqarash, tarbiya,
tafakkur, qadriyatlar,
o'quvchi shaxsi,
integrativ yondashuv,
pedagogik texnologiya.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashini shakllantirish masalasi ko'rib chiqilgan. Bolalarning tafakkurini rivojlantirish, ularni atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy, axloqiy, ekologik va estetik dunyoqarashini shakllantirishda darsliklar, didaktik materiallar hamda o'qituvchining roli tahlil etilgan. Maqolada ilg'or pedagogik texnologiyalar va integrativ yondashuvlar asosida samarali metodlar tavsiya etilgan.

KIRISH. Bugungi globallashuv davrida inson shaxsini har tomonlama yetuk va komil qilib tarbiyalash ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bu jarayon boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlanishi nihoyatda muhimdir. Chunki aynan shu davrda bolaning dunyoni idrok etish qobiliyati shakllanadi, hayotga bo'lgan qarashlari, munosabati va intilishlari yuzaga chiqadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashini shakllantirish ko'p omilli va murakkab jarayondir. Bu jarayon quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Axloqiy-tarbiyaviy yo'nalish

O'quvchilarga halollik, mehnatsevarlik, hurmat, odob-axloq kabi qadriyatlarni singdirish orqali ularning ijtimoiy ongini boyitish mumkin. Masalan, ona tili yoki "Tarbiya" darslarida xalq og'zaki ijodi namunalari orqali axloqiy tushunchalarni bolalar ongiga singdirish mumkin.

Estetik tarbiya

San'at, musiqa, tasviriy san'at darslari orqali o'quvchilarda go'zallikka, san'atga bo'lgan munosabatni shakllantirish, ularni atrof-muhitni idrok etishga o'rgatadi.

Ekologik qarashlarni shakllantirish

Tabiatga mehr bilan qarash, uni asrash zaruriyati haqida tushunchalar berish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish mumkin. "Tabiatshunoslik" darslari bu borada katta ahamiyatga ega.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiya

Bolalarga milliy urf-odatlar, tarixiy meros, buyuk ajdodlar hayoti haqida ma'lumot berish orqali ularning o'z xalqiga bo'lgan hurmatini oshirish mumkin. Bu esa ular dunyoqarashining shakllanishiga xizmat qiladi.

O'qituvchining shaxsiy namuna sifatidagi o'rni

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi – bu nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchining shaxsiyati shakllanishida asosiy tarbiyachi hamdir. O'qituvchining nutqi, kiyinish madaniyati, muomala uslubi, hayotga bo'lgan munosabati – bularning barchasi bolalar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, pedagog o'z ustida doimiy ishlashi, o'zini madaniy va intellektual jihatdan rivojlantirib borishi zarur.

Darsliklar va qo'shimcha materiallar ta'siri

Boshlang'ich sinfda foydalaniladigan darsliklar, metodik qo'llanmalar va badiiy adabiyotlar bolalarning tasavvuri va dunyoqarashini kengaytirishda katta ahamiyatga ega. Darsliklarda keltirilgan matnlarning mazmuni, badiiy saviyasi va ma'naviy yuklamasi o'quvchilar ongiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, darsliklar tanlashda ularning tarbiyaviy va estetik qadriyatlarga mos kelishiga alohida e'tibor berilishi lozim.

Interfaol va innovatsion metodlar

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, klasterlar, aqliy hujum, rolli o'yinlar, loyihaviy ishlar va raqamli platformalardan foydalanish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, dunyoni idrok etish qobiliyatini oshirish mumkin. Masalan, "Men kimman?", "Tabiat do'sti bo'lish nima degani?" kabi mavzulardagi muhokama va mashg'ulotlar bolalarda nafaqat bilim, balki hayotiy ko'nikmalarni ham shakllantiradi.

Oilaning hamkorligi

O'quvchilarning dunyoqarashi faqat maktabda emas, balki oilada ham shakllanadi. Shu sababli o'qituvchi ota-onalar bilan muntazam aloqa o'rnatishi, tarbiyaviy ishlarda ularning faolligini ta'minlashi lozim. "Maktab – oila – jamiyat" uchligi asosida tashkil etilgan hamkorlik bolalarning ijtimoiy-madaniy rivojiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari va amaliy yondashuvlar

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (7–10 yosh) psixologik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga ega. Bu davrda ularning bilishga bo'lgan qiziqishi kuchayadi, mantiqiy tafakkuri asta-sekin shakllana boshlaydi, lekin hali ham obrazli va hissiy idrok ustunlik qiladi.

Psixolog A.V. Petrovaning fikricha, "7-10 yosh oralig'idagi bolalar uchun bilim berishdan ko'ra, hayotni his qilish, tushunish va unga mehr bilan munosabatda bo'lishni o'rgatish muhimroq". Shu bois darslarda bolalarning emotsional holatini inobatga olish,

=====

ularning mustaqil fikrlashi va so'zlashuv ko'nikmalarini rag'batlantirish muhim hisoblanadi.

Statistik ma'lumot:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 2022-yilda o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra:

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining 68 foizi tabiat, inson va jamiyat haqida berilgan mavzularni yaxshi eslab qoladi, agar ular hayotiy misollar bilan bog'liq bo'lsa.

O'quvchilarning 54 foizi o'z fikrini ifodalashda qiynaladi, bu esa dunyoqarashning shakllanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Interaktiv metodlardan (masalan: rolli o'yin, jamoaviy muhokama, loyihaviy ishlar) foydalangan sinflarda o'quvchilarning faol ishtirok darajasi 75 foizga yetgani aniqlangan.

Dunyoqarash shakllanishida madaniy va axborot omillari

1. Madaniy muhitning ta'siri

O'quvchilar dunyoqarashi faqat darsliklar va o'qituvchi orqali emas, balki ular yashayotgan ijtimoiy va madaniy muhit orqali ham shakllanadi. Madaniy muhitga oila, mahalla, ommaviy axborot vositalari, san'at va milliy urf-odatlar kiradi. Olim F.M. Saidov ta'kidlashicha: "O'quvchilar madaniy qadriyatlar bilan qanchalik erta tanishsa, ularning hayotga nisbatan tushunchasi va qadriyatlarga asoslangan qarashi shunchalik chuqur shakllanadi".

Milliy bayramlar, teatr tomoshalari, muzeylarga tashriflar, xalq og'zaki ijodiyoti asosidagi mashg'ulotlar bolalarning tasavvurini kengaytiradi, ularni estetik va ma'naviy jihatdan boyitadi.

2. Axborot makonining roli

Zamonaviy bolalar raqamli texnologiyalar va axborot oqimi muhitida ulg'aymoqda. Televizor, internet, videoo'yinlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali ular har xil mazmundagi ma'lumotlarni qabul qilishadi.

Shuning uchun maktab ta'limi orqali axborotni tanqidiy qabul qilish, axborot madaniyatini shakllantirish, digital etikani o'rgatish – zamonaviy o'qituvchining muhim vazifasiga aylangan.

Masalan, 9 yoshli o'quvchilar bilan "Haqiqiy va yolg'on xabarni qanday ajratamiz?" mavzusida o'tkazilgan mashg'ulot bolalarda tahliliy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirgan.

3. O'quvchilar dunyoqarashini fanlararo integratsiya orqali shakllantirish

Dunyoqarashning yaxlit shakllanishi uchun darslarni bir-biri bilan bog'lab o'qitish – ya'ni fanlararo integratsiya juda muhim. Masalan, "Tabiatshunoslik" va "Ona tili" fanlaridagi mavzularni uyg'unlashtirish orqali o'quvchining ekologik tushunchasi va til boyligi bir vaqtda rivojlanadi. Misol: "Yashil daraxt – hayot manbai" mavzusi

“Tabiatshunoslik” darsida biologik asosda o‘tilsa, “Ona tili” darsida bu mavzu bo‘yicha diktant yozish, matn tahlil qilish orqali til va tafakkur rivojlantiriladi.

4. Tarbiyaviy darslar va sinfdan tashqari ishlar

Dunyoqarashni shakllantirishda sinfdan tashqari faoliyatlar – ekskursiyalar, to‘garaklar, axborot soatlari, madaniy tadbirlar, teatr qo‘yilmalari, bolalar gazetasi va klublar orqali bolalar dunyoqarashi boyitiladi.

Tadqiqotlarga ko‘ra, sinfdan tashqari faoliyatlarda muntazam ishtirok etgan o‘quvchilarning 78 foizi o‘z fikrini aniq ifodalash, guruhda ishlash va tanqidiy fikrlashda yaxshi natijalarni ko‘rsatgan (Manba: O‘zbekiston Milliy pedagogika ilmiy-tadqiqot instituti, 2023-yilgi hisobot).

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining dunyoqarashini shakllantirish uchun kompleks yondashuv talab qilinadi. Dars jarayonida interfaol metodlardan, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, shuningdek, o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Bu orqali har bir o‘quvchining shaxs sifatida kamol topishiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008.
2. G‘ofurov N. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – T.: O‘qituvchi, 2019.
3. To‘xtasinov M. Pedagogik texnologiyalar. – T.: Innovatsiya, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim davlat standarti. – T.: 2022.
5. Mahkamova D., Ergasheva Z. O‘quvchilarning estetik tarbiyasi. – T.: Fan, 2017.